

Yûsuf, *Tekmiletü Mu'cemi'l-mü'ellifin*, Beyrut 1418/1997, s. 498-499; a.mlf., *Tetimmetü'l-A'lâm*, Beyrut 1418/1998, II, 90; Nizâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İlmâmü'l-A'lâm*, Beyrut 1999, s. 244; Ömer b. Muvaffak en-Nüşûkâtî, *el-Allâmetü'l-mürebbi'l-kebir Muhammed Sâlih el-Ferfûri: Hayâtühü'l-ilmîyye ve nehdâtühü ve âşâruh*, Dimaşk 1421/2000; Kâmil Süleyman el-Cübûrî, *Mu'cemü's-su'arâ'*, Beyrut 1424/2003, V, 61; Yûsuf el-Mar'âşî, *İkdu'l-cevher fi'ulemâ'i'r-rub'i'l-evvel mine'l-karni'l-hâmis 'aşer*, Beyrut 1427/2006, II, 2063-2067; Mecc Mekki, "eş-Şeyh Muhammed Sâlih el-Ferfûr mü'essisi Cem'iyeti'l-fethi'l-İslâmî ve nehdâtihe'l-ilmîyye", *Ricâlün fekadnâhüm* (der. ve nşr. Mecc Mekki), Beyrut 1433/2012, II, 843-853; "Muhammed Sâlih el-Ferfûr", *Mu'cemü'l-Bâbi'în li-şu'arâ'i'l-Arab fi'l-kerneyn el-tâsîf 'aşer ve'l-îşrin* (http://www.almoajam.org/poet_details.php?id=6496).

AHMET ÖZEL

FERRÂC, Abdüssettâr Ahmed

(عبدالستار أحمد فرج)

(1915-1981)

«Mısırlı dil bilimci, nâşir, edip ve şair.»

Mısır'ın Kanâ vilâyetinin İsnâ merkezindeki Ufûn köyünde doğdu. İlkokulu ve liseyi dinî eğitim veren I. Fuâd Enstitüsü'nde tamamladı. 1939'da Kahire Üniversitesi'nin Dârü'lûm Fakültesi'nde öğrenim görmeye başladı. 1943'te buradan mezun olarak Arap dili diploması, 1945'te de muallimlik icâzeti aldı. Kahire'de Mecmau Fuâd el-Evvel'in (Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye) çeşitli birimlerinde görev aldı, 1960'ta kurumun dergisine editör oldu. 1965 yılında Küveyt'e taşındı, burada kendisine Enformasyon Bakanlığı'nda kültürel mirası koruma koordinatörlüğü görevi verildi. Vefatına kadar sürdürdüğü bu görev çerçevesinde özellikle nâdir eserlerin tahkik ve neşriyle ilgili önemli hizmetlerde bulundu. Ferrâc Küveyt'te vefat etti.

Özellikle tahkik alanında temayüz eden Abdüssettâr Ferrâc, birçok klasik eserin neşrini gerçekleştirdiği gibi başkaları tarafından yapılan bazı neşir çalışmalarını da gözden geçirmiştir. Bu alanda ilim dünyasına sağladığı en önemli katkı, Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî'nin *Tâcü'l-¹arûs*'unun tahkik ve neşrinde gösterdiği gayrettir. Yakın arkadaşlarından, dönemin bakanlık müsteşarı edip Ahmed es-Sekkâf'ın teşvikiyle Arapça'nın en geniş sözlüğü olan bu eserin tahkikinden sorumlu komisyonda koordinatörlük yapmış, yaklaşık otuz yedi yıl süren yayın sürecinde vefatına kadar aralıksız on altı yıl (1965-1981) çalışmıştır. Zebîdî'nin hayatını ve eserlerini, *Tâcü'l-¹arûs*'un yöntem ve kaynaklarını tanıtan takdim

yazısını da o yazmıştır. Sözlüğün eski basıklarını içerdikleri hatalar ve basım kalitesizliği açısından eleştiren Ferrâc, I ve IX. ciltlerin tahkikini bizzat kendisi yapmıştır. Diğer ciltlerin de hemen hepsini ya bizzat gözden geçirmiş ya da gözden geçiren ekip içinde yer almış, ayrıca kitabın basım işlerine varıncaya kadar her türlü ayrıntıyla ilgilenmiştir. Vefat ettiğinde kırk ciltte tamamlanacak olan sözlüğün yirmi cildi yayımlanmış bulunuyordu. 9-10 Şubat 2002'de eserin tamamlanması münasebetiyle düzenlenen toplantıda projede emeği geçen en önemli isim olarak anılmıştır.

Eserleri. Telif: 1. VaHYÜ'l-erba'in ve Zevraqu'l-ahlâm (Kahire 1936). Gençlik yıllarından itibaren şiirle de ilgilenen müellifin iki divanıdır. Şiirleri genelde kısa parçalarla uzun kasideler arasında değişmekte ve hikmet, nasihat, yüce değerlere sahip olma gibi ahlâkî temalar içermektedir. **2. Kışşatü e'âşir** (Kahire 1953). İki romanının ilkidir. Edebiyat çevrelerinin ilgisini çeken eser yayımlandığı yıl el-Mecmau'l-lugavî'nin kıssa dalı ödülünü almıştır. Mahmud Teymur "Kışşatü e'âşir li'l-üstâz 'Abdüssettâr Aḥmed Ferrâc" adıyla bir makale yazmış (*MMLA*, IX [Kahire 1957], s. 151-156), Tâhâ Hüseyin de *Aḥbârü'l-yevm* adlı gazetede kitap hakkındaki düşüncelerini belirtmiştir (Kahire, 12 Aralık 1964). **3. Aḥbâru Cuhâ**. Arap edebiyatının meşhur karakterlerinden Cuhâ'ya dair rivayetleri toplayan bir çalışmadır (Kahire 1954). **4. Divânü Mecnûni Leylâ** (Kahire 1958). Mecnûn (Kays b. Müllevah el-Âmirî) hakkındaki rivayetlerin bir araya getirilerek tahkik ve şerhi niteliğindeki eserin mukaddimesinde aşkın çeşitli yönleri şiirlerle anlatılmıştır. Mecnûn'un kimliği, hikâyesi, kendisine nisbet edilen şiirler, gerçek mi yoksa hayalî bir şahsiyet mi olduğu konusundaki tartışmalar hakkında geniş bilgi verilen eserde ayrıca sevgilisi Leylâ karakteri de incelenmiştir. Abartılı rivayetlerden arınmış olan eser, Ebü'l-Ferec el-İsfahânî'nin *el-Eġânî*'sinde konunun ele alınış yöntemi üzere inşa edilmiştir. **5. Eş'ârü'l-Halîf el-Hüseyn b. eḏ-Ḍaḥḥâk** (Beyrut 1960). "Halifeler nedîmi" olarak tanınan Hüseyin b. Dahhâk'ın şiirlerinin toplanıp tahkik edilmesiyle oluşan bir eserdir. **6. Nedîmü'l-ḥulefâ'** (Kahire 1372, 1998). Adı geçen şair hakkındaki bir diğer eserdir. **7. İntişârü'l-Mansûre**. Müellifin ikinci romanıdır. 1250'de Memlûkler'le Haçlılar arasında yapılan ve Memlûkler'in zaferiyle sonuçlanan Mansûre meydan savaşını konu edinir (Kahire 1973).

Neşir: 1. Ebü Abdullah İbnü'l-Cerrâh, el-Varâka (Kahire 1953, 1967, Abdülvehâb Azzâm ile birlikte). **2. Ebü Hiffân el-Mihzemî, Aḥbâru Ebî Nûvâs** (Kahire 1373/1954). **3. Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, el-Eġânî** (I-XXV, Beyrut 1955-1964, 1990). **4. İbnü'l-Mu'tez, Ṭabaḳâtü's-şu'arâ'** (Kahire 1375, 1981). **5. İbn Sîde, el-Muḥkem ve'l-muḥiṭü'l-a'zam fi'l-luġa** (I-XII, Kahire 1958-1999, 2003, Âişe Abdurrahman, Hüseyin Nassâr, Mustafa es-Sekkâ v.dğr. ile birlikte). **6. Hilâl b. Muhassin es-Sâbî, Tuḥfetü'l-ümerâ' fî târiḫi'l-vüzerâ'** (*el-Vüzerâ'* adıyla da bilinir, Kahire 1958, 1387, 2003). **7. Merzûbânî, Mu'cemü's-şu'arâ'** (Kahire 1960); *el-Müveşşâḥ* (Dimaşk, ts.). **8. Hasan b. Bişr el-Âmidî, el-Mü'telif ve'l-muḥtelef fî esmâ'i's-şu'arâ'** (Kahire 1961). **9. Ebü Saîd es-Sükkerî, Şerḫü eş'ârî'l-Hüzeliyyîn** (I-III, Kahire 1963-1965). Eser Mahmûd Muhammed Şâkir tarafından gözden geçirilmiştir. **10. Kalkaşendî, Me'âşirü'l-inâfe fî me'âlimi'l-hilâfe** (I-III, Küveyt 1964, 1405/1985; Beyrut 1964, 1980, 1985). **11. Muhammed Murtazâ ez-Zebîdî, Tâcü'l-¹arûs min cevâhiri'l-Kâmûs** (Küveyt 1965-2002). **12. Sâbit b. Ebü Sâbit, Ḥalku'l-insân** (Küveyt 1965, 1405/1985). **13. Merdâvî, Taşḫiḫü'l-Fürûc** (I-VI, Kahire 1967). **14. Hişâm b. Muhammed el-Kelbî, Cemheretü'n-neseb** (I, Küveyt 1403/1983). Ayrıca İbn Manzûr'un *Muḥtârü'l-Eġânî*'si, Zehebî ve Ebü'l-Mehâsin el-Hüseynî'nin *Min züyüli'l-¹iberi*' (müşterek, Küveyt, Matbaatü'l-hükûme) gibi eserlerin tahkikini yaptığı gibi Ebü'l-Hasan eş-Şimşâtî'nin *el-Envâr ve meḥâsinü'l-eş'âr*'ı ile (I-II, Küveyt 1977) Şemseddin İbn Müflîh'in *Kitâbü'l-Fürûc*'u (I-VI, Beyrut 1405/1985) vb. eserlerin de tahkikini gözden geçirmiştir.

Makaleler: Abdüssettâr Ferrâc, özellikle "Şaffâtün fi'l-luġa" başlığı altında neşrettiği yazılarıyla Küveyt'te yayımlanan *Mecelletü'l-¹Arabî* dergisine katkıda bulunmuştur. Müellifin çeşitli dergilerde yayımlanmış makalelerinden bazıları şunlardır: "el-Müncid: Mu'cem fi'l-luġa naḳdün lâ meferra minh" (*Mecelletü'l-¹Arabî*, sy. 134); "el-Müncid fi'l-a'lâm naḳd" (*Mecelletü'l-¹Arabî*, sy. 139 [1390/1970], s. 158-166; T trc. Mustafa Saim Yeprem, "el-Müncid Arap Dili Kamusu Önemli Bir Tenkit", *Nesil*, sy. 1 [İstanbul 1976], s. 24-30; sy. 2 [1976], s. 31-33); "Sîgatü fi'âl" (*Mecelletü'l-¹Arabî*, sy. 159); "Mevâkıf ve ricâl fi târiḫine'l-¹Arabî" (*Mecelletü'l-¹Arabî*, sy. 161); "Elfâz fi'ş-şîr lem tezkürhâ el-ḳavâmîs" (*Mecelletü'l-¹Arabî*, sy. 163); "Bejne Ḳaḍî'l-ḳudât

ve Emîruhû el-Hakem b. Hişâm” (*Mecelletü'l-‘Arabî*, sy. 163); “Huḫūḫū’l-insân fi’l-Kurʿân” (*Mecelletü'l-‘Arabî*, sy. 298); “Taşhîhât li-Lisânî'l-‘Arab” (*Mecelletü Mecma’i’l-luġati’l-‘Arabiyye bi’l-Kâhîre*, XII [1946], s. 171-184; XIII, 177-192; XXI, 37-50; XXII, 25-29); “Ünzile’l-Kurʿân ‘alâ seb’ati aḥruf” (*Risâletü’l-İslâm*, III/2 [Kahire 1370/1951], s. 162-172); “Sâġânî, Ebü’l-Faẓl Raḍıyyüddîn” (*MMMA*, XXVI/1, Kahire 1980, s. 51-63). Bunların dışında müellifin ayrıca bazı ilmî münazaraları ve Mısır Radyosu’nda yayımlanmış on iki tiyatrosu vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdüssettâr Ahmed Ferrâc, *Divânü Mecnûni Leylâ*, Kahire 1979, Mukaddime, s. 5-34; Kalkaşendî, *Me’âşirü’l-inâfe* (nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), neşredenin girişi, s. e-c; M. Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcü’l-‘arûs min cevâhiri’l-Kâmûs* (nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), Küveyt 1385/1965, neşredenin girişi, s. e-dk; Semer Rûhî el-Faysal, *Mu’cemû’r-rivâ’iyyine’l-Arab*, Beyrut 1995, s. 260; Ahmed el-Alâvine, *Zeytû’l-A’lâm*, Cidde 1418/1998, s. 119; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Te’timmetü’l-A’lâm*, Beyrut 1418/1998, I, 289; Ni-zâr Abâza – M. Riyâz el-Mâlih, *İtmâmü’l-A’lâm*, Beyrut 1999, s. 153-154; Hamdi Sekkût, *The Arabic Novel: Bibliography and Critical Introduction: 1865-1995*, Cairo 2000, s. 367; Kâmil Selmân el-Cübûrî, *Mu’cemû’l-üdeba’*, Beyrut 1424/2003, III, 437; Yûsuf Abdurrahman el-Mar’aşî, *Neşrû’l-cevâhir ve’-d-dürer fi ‘ulemâ’i’l-ḳarni’r-râbi’ ‘aşer*, Beyrut 1427/2006, II, 1923; *el-Fayşal*, sy. 48, Riyad 1401/1981, s. 12; Yahyâ Mir Alem, “Nedvetü Tâci’l-‘arûs”, *MMLADm.*, LXXVII/4 (2002), s. 807-824.

MUSTAFA IRMAK

FETÂNÎ, Ahmed

(أحمد الفطاني)

Ahmed b. Muhammed Zeyn
b. Mustafâ b. Muhammed el-Fetânî
el-Malayî el-Mekkî
(ö. 1325/1908)

Malezyalı âlim ve edip.

5 Şâban 1272’de (11 Nisan 1856) Pata-ni (Fetânî) şehrinin Jambu köyünde doğdu. Bazı kaynaklarda doğum tarihi 1270 olarak da geçer (Abdullah Mirdâd Ebü’l-Hayr, s. 109). İlk öğrenimine, babası Muhammed Zeyn ve dönemin meşhur âlimlerinden olan amcası Abdülkâdir b. Mustafa’nın yanında başladı. Arap gramerine dair *el-Âcurrûmiyye*, *Elfiyyetü İbn Mâlik* gibi kitapları ezberledi. Patani’de siyasî istikrarın bulunmaması, Siyam Krallığı’nın ilim ve fikir adamlarına baskı uygulaması yüzünden Ahmed el-Fetânî altı yaşında iken ailesi Mekke’ye göç etti. Fetânî burada Mescid-i Harâm’da ve diğer mekânlarda düzenlenen ders halkalarına

katıldı. Ayrıca Medine’ye ve Kudüs’e seyahat etti. Mekke’de kendisinden sarf, nahiv, meânî, beyân, aruz, tefsir, hadis, fıkıh gibi ilimleri tahsil ettiği Ömer el-Bikâi eş-Şâmî başta olmak üzere şehrin Şâfiî müftüsü Hüseyin el-Habeşî, Bekrî Şettâ, Hüseyin b. Süleyman Hasebullah el-Mekkî, Ahmed Zeynî Dahlân, Muhammed Hanefî et-Türeyfî ve Muhammed Ali b. Seyyid Zahîrüdî gibi âlimlerden, ayrıca Abdülkâdir b. Abdurrahman el-Fetânî, Ali Kutan el-Kelantanî gibi Malezyalı ve Cavalı hocalardan ders okudu. Bunların dışında Medine’de *Delâ’ilü’l-ḥayrât* icâzetini aldığı Muhammed Emîn er-Rıdvân, Reşîdiyye tarikatının kurucusu İbrâhim Reşîd ed-Düveyhî ve Abdülkâdir eş-Şiblî et-Trablusî gibi âlimlerin derslerine katıldı. Şâfiî fıkıhında kendini yetiştirdi.

1899’da tahsil için gidip iki yıl kaldığı Kudüs’te Yûsuf en-Nebhânî’nin ve tıp ilmini öğrendiği Hintli tabip Abdurrahîm el-Kâbü’lî’nin derslerine devam etti. Mekke’ye dönünce Mescid-i Harâm’da ders vermeye başladı, ayrıca kitap telifiyle meşgul oldu. Fetânî’nin birçok öğrencisi ve müridi olmuştur. Bunların bir kısmı Tayland’ın Kelantan şehrinden geliyordu. Başlıcaları Abdullah b. Mûsâ, Tuk Kenâli adıyla meşhur Yûsuf b. Ahmed, Mûsâ b. Abdüssamed, Mahmûd b. Hâc İsmâil gibi isimlerdir. Kelantan dışından Saîd b. Abdüsselâm, Muhammed Saîd b. Cemâleddin, Mahmûd Zühdi b. Abdurrahman el-Fetânî; Sumatra’dan Salancar Sultanlığı Şeyhülislâmı Selmân er-Resûlî ve Muhammed Hüseyinüddin b. Muhammed Ma’sûm da başta gelen müridlerindendi. Fetânî 1901’de gittiği Kahire ile ilgili duygularını anlatan bir kaside yazdı. Orada *Cümânetü’l-tevhîd*, *eş-Şimârü’ş-şehiyye*, *Manzûmetü ‘unḳüdi’l-le’âlî*, *Manzûmetü’l-‘Avâmil* gibi manzum eserlerini yazdı. Ezher’de çeşitli ilim ve fikir meclislerinde bulundu, ayrıca öğrencilere konferanslar verdi.

Fetânî, Malaylı âlimleri bir çatı altında toplamak amacıyla 1884’te Mekke’de Râbitatü ulemâi’l-Mâlâyû Fetânî adıyla bir birlik kurdu. 1885’te İstanbul’da düzenlenen Milletlerarası İslâm Kongresi’ne Mekke şerifinin temsilcisi olarak katıldı. Kongrede Mekke hakkında telif ettiği *Sebilü’l-mühtedîn li’t-tefeḳḳuh fi umûri’-d-dîn* adlı eserini sundu, bu eserini II. Abdülhamid’e ithaf etti, sultan da onu Mekke’de Malayca kitapları basan el-Matbaatü’l-emîriyye’nin başına getirdi. 10 Zilhicce 1325’te (14 Ocak 1908) Mekke’de vefat eden Fetânî Cennetü’l-muallâ’ya

defnedildi. Adnân M. Zeyn Sûmî, *eş-Şeyḫ Vân Aḫmed b. Muhammed Zeyn el-Feḫânî ve cühûdühü fi’l-luġati’l-‘Arabiyye* (2005, National University of Malaysia, Selangor, Malezya), İbrâhim Tihhey de *Şîru Vân Aḫmed b. Muhammed Zeyn b. Muştafâ el-Feḫânî* (2010, International Islamic University Malaysia, Kuala Lumpur, Malezya) adıyla birer doktora tezi hazırlamışlardır.

Eserleri. Fetânî çeşitli alanlarda Arapça ve Malayca seksenden fazla eser yazmıştır. Eserlerinin bazıları manzum olup bir kısmı Patani’de geleneksel medreselerde halen okutulmaktadır. Ayrıca şiirleri de vardır. Teliflerinin çoğu Kuala Lumpur’daki el-Hızânetü’l-Fetâniyye (Khazanah Fathaniyah) adlı vakıf kütüphanesinde bulunmaktadır. Bazı eserleri şunlardır: **Arapça:** *Gâyetü’l-etrâh limen yetevelle’l-inkâh* (Kuala Lumpur 2003); *Teshîlû ney-li’l-emânî fi şerḫi ‘Avâmilî’l-Cürçânî* (Bangkok, ts. [Matbaat Muhammad al-Nahdi]); *eş-Şimârü’ş-şehiyye fîmâ lâ yestaġnî ‘anhü’l-mübtedî’ün mine’l-ḳavâ’idi’n-naḥviyye* (*el-Manzûmetü’l-Feḫâniyye*, 100 beyitlik gramer manzumesidir [Mekke 1294/1877]); *Tedribü’ş-şıbyân* (Mekke-Kahire, ts., belâgata dairidir); *Ebnîyetü’l-esmâ’ ve’l-ef’âl* (Kelantan 1355); *‘İlmü’l-isti’âre* (Mekke 1325/1907). Ayrıca kaynaklarda *Cümânetü’l-tevhîd* (184 beyitlik bir manzume); *Manzûmetü’l-‘Avâmil* (*li’l-Cürçânî*) (altmış dört beyitlik nahiv manzumesi); *Minhâcü’s-selâm fi şerḫi Hidâyetî’l-‘avâm* (*ilâ ma’nâ ḥadîsi “bünîye’l-İslâm” li-Muḫammed Sa’id*); *Metnû’l-Medḫal fi* (*ilâ*) *‘ilmi’ş-şarf*; *er-Risâletü’l-Feḫâniyye fi* *‘ilmi’n-naḥv*; *İbrizü’ş-şarf fi fen-ni’ş-şarf* adlı eserleri de zikredilmektedir.

Malayca: *Ferîdetü’l-ferâ’id fi ‘ilmi’l-aḳâ’id* (Kuala Lumpur 1990); *Ḥadîkatü’l-ezhâr ve’r-reyâḫin fi menâḳibi’l-aḫyâr ve aḫbâri’ş-şâlihîn* (Kuala Lumpur 1992); *el-Fetâve’l-Feḫâniyye* (Kuala Lumpur 1996); *Bedâ’i’u’z-zühûr* (Kuala Lumpur 1997); *‘İḳdû’l-cümân fi ‘aḳâ’idi’l-îmân* (Kuala Lumpur 1999); *Behcetü’l-mübtedî’in ve ferḫatü’l-müctehidîn* (Kuala Lumpur 2000); *Bişâretü’l-‘âmilîn ve ni-zâretü’l-ġâfilîn* (Kuala Lumpur 2002); *Bedrû’l-temâm ve’n-nücümü’ş-sevâḳib* (Kuala Lumpur 2003); *‘Unvânü’l-felâḫ ve ‘unfvânü’ş-şalâḫ: Pada menyatakan ilmu tawhid, ilmu fiqah, adab yang elok dan ilmu pergaulan* (Kuala Lumpur 2003); *Sa’âdetü’l-müntebih fi’l-mevt vemâ yete’alleḳu bih* (Kuala Lumpur 2003); *Ṭibü’l-iḫsân fi ṭibbi’l-insân*